

INGLIZ TILINI LUG'ATINI QO'SHIQ VA SHE'RLAR ORQALI O'RGATISH

<https://doi.org/10.5421/zenodo.22057426>

Jo'rayeva Zahro Ma'murjon qizi,
Farg'ona davlat universiteti,
chet tillari fakulteti talabasi, 1-bosqich talabasi

Annotatsiya

Ushbu maqolada ingliz tili lug'atini qo'shiq va she'rlar yordamida o'rgatishning samaradorligi so'nggi o'ttiz yillikdagi empirik tadqiqotlar, meta-tahlillar va sharhlar asosida ko'rib chiqiladi. Qo'shiqlar bo'yicha dalillar ularning lug'at o'zlashtirishga ijobiy, lekin o'rtacha ta'sir ko'rsatishini va bu ta'sir takroriy tinglash hamda boshqa mashqlar bilan uyg'unlashganda yaxshiroq namoyon bo'lishini ko'rsatadi. She'rlar bo'yicha dalillar esa hozircha kam va asosan kichik tajribalarga tayanadi. Shuningdek, maqolada samara beradigan shartlar, mavjud cheklovlar hamda yuqori sinf o'quvchilari uchun amaliy xulosalar bayon etiladi.

Kalit so'zlar

qo'shiq, she'r, lug'at o'rgatish, EFL, tasodifiy lug'at o'rganish, kuylash, ingliz tili.

KIRISH

Lug'at boyligi chet tilida tushunish va o'z fikrlarini shu tilda ifodalash uchun asos bo'ladi, ammo so'z bir marta yod olish bilan emas, balki ko'p marta va turli vaziyatlarda duch kelingandagina o'zlashadi (Nation, 2013). Sinf sharoitida bunday takrorni ta'minlash qiyin: dars soatlari cheklangan, so'zlar esa ko'pincha ro'yxat shaklida beriladi. Shu sababli o'qituvchilar so'zlarni mazmunli matn ichida, ko'p marta va o'quvchi uchun qiziqarli shaklda uchratish imkonini beradigan materiallarni izlaydi. Qo'shiq va she'rlar shunday materiallar sifatida keng qo'llanadi: ular qisqa, takrorlanuvchi, ritmik va ko'pincha qofiyali matnlardir. Biroq amaliyotda keng tarqalganlik samaradorlikning isboti emas. Webb va Faez ma'lumotiga ko'ra, o'sha paytgacha qo'shiqlarni tinglashdan lug'at o'zlashtirish bo'yicha faqat bitta tajribaviy tadqiqot – Medina (1993) ishi mavjud edi. So'nggi yillarda vaziyat o'zgardi: qo'shiqlar bo'yicha meta-tahlillar va sintezlar paydo bo'ldi (Odo, 2022; Werner, 2020). She'rlar bo'yicha esa dalillar hamon ancha kam, ular ko'proq pedagogik tavsiyalar va kichik tajribalar shaklida uchraydi (Maley & Duff, 1989; Vinyeta Muncunill, 2025). Shu sababli ushbu maqolaning maqsadi ingliz tili lug'atini qo'shiq va she'rlar orqali o'rgatishning samaradorligi haqidagi

ilmiy dalillarni tahlil qilish, bu samara qanday shartlarda namoyon bo'lishini aniqlash va amaliy xulosalar chiqarishdir.

METODOLOGIYA VA ADABIYOTLAR TAHLILI

Mazkur maqolada adabiyotlar tahliliga alohida e'tibor qaratib, ingliz tilini chet tili sifatida o'rganuvchilarning lug'atiga qo'shiq yoki she'rlarning ta'sirini o'rgangan meta-tahlillar, tadqiqotlar sintezi, eksperimental ishlar va dissertatsiyalar ko'rib chiqildi. Manbalar ochiq ilmiy bazalar va jurnal saytlari orqali 1993-2025-yillarda e'lon qilingan ishlarni o'z ichiga oladi.

Tahlil davomida quyidagi jihatlariga e'tibor qaratildi:

1. Qo'shiqlarning lug'at o'zlashtirishga umumiy ta'siri;
2. Tinglash orqali tasodifiy o'rganish hajmi;
3. Kuylash va matn bilan ishlash usullarining ta'siri;
4. Qo'shiqdan foydalanishning cheklovlari;
5. She'rlar bo'yicha mavjud dalillar.

NATIJALAR

Qo'shiqlar bo'yicha tahlil qilingan asosiy tadqiqotlar :

Birinchidan, qo'shiqlarning umumiy ta'siri ijobiy. Odo (2022) 1990-2020-yillardagi tadqiqotlarni birlashtirib, qo'shiqlardan foydalanilgan o'qitish ingliz tili lug'atini o'zlashtirishga katta ta'sir ko'rsatganini aniqladi; ta'sir hajmi nashr holati, qo'shiq janri, nazorat turi, mashg'ulot davomiyligi, ta'lim bosqichi va o'quvchilarning ona tiliga qarab farqlangan, estrada qo'shiqlari esa darslik qo'shiqlariga nisbatan samaraliroq bo'lgan. Verner (2020) tahlili ham qo'shiq matnlariga asoslangan o'qitish nazorat sharoitlariga nisbatan umuman samarali ekanini tasdiqladi, ammo lug'at kabi alohida sohalarda natija turlicha bo'lishini, usul universal vosita emasligini va boshqa material hamda mashqlar bilan birga eng yaxshi ishlashini ta'kidladi. Ikkinchidan, tasodifiy o'rganish hajmi kichik. Pavia (2019) tadqiqotida o'quvchilar ikki qo'shiqni tinglagan; qo'shiqni takror tinglash va maqsadli so'zning qo'shiqda uchrash soni o'zlashtirishni oshirgan, biroq o'lchov turiga qarab o'zlashtirilgan so'zlar ulushi taxminan 3-9 foizni tashkil etgan.

<u>Manba</u>	<u>Turi va hajmi meta-tahlil</u>	<u>Asosiy topilma</u>
1.Odo (2022)	27 maqola, 28 tadqiqot, 1864 ishtirokchi	qo'shiqlar L2 lug'atiga katta ijobiy ta'sir ko'rsatgan.
2.Werner (2020)	8 ta sinf tajribasi.qo'shiqlar qayta-qayta eshittirilgan	qo'shiqqa asoslangan o'qitish ba'zan samarali, lekin ta'sir sohalarga qarab farqlanadi.
3.Pavia (2019)	ikki qo'shiqni, 1, 3 va 5 marta tinglash, 2-3-sinf o'quvchilari	tinglash lug'atni o'rgatgan, takror va so'z chastotasi yutuqni oshirgan.
4.Ludke (2014)	60 nafar kattalar, venger tili iboralarini qo'shiq qilib kuylagan	kuylash gapirish va ritmik gapirishdan samaraliroq bo'lgan.
5.Baills (2021)	17-18 yosh o'quvchilar, she'r orqali lug'at o'rganish	she'r bilan ishlashdan keyin natija yaxshilangan, lekin xulosalar cheklangan.
6.Pavia (2023)	225 nafar tailandlik EFL o'quvchisi	tinglash, kuylash va matnni o'qishning birgalikda qo'llanishi eng samarali bo'lgan.

Uchinchidan, o'rganish usuli natijaga ta'sir qiladi. Ludke (2014) tajribasida 15 daqiqalik o'rganishdan so'ng kuylab o'rgangan guruh iboralarini gapirib yoki ritmik gapirib o'rgangan guruhlardan yaxshiroq natija ko'rsatgan. Pavia (2023) dissertatsiyasida esa qo'shiqni tinglash, kuylash va matnini o'qishni birlashtirgan usul turg'un birikmalarni o'rganishda eng samarali bo'lgan; shuningdek, ketma-ket va oraliqli takror tinglash ham bitta so'zlar va kollokatsiyalarni o'rganishga yordam bergan, ketma-ket tinglash esa darrov o'tkazilgan testda yuqoriroq natija bergan.Shuningdek, qo'shiqning cheklovlari ham aniqlangan. Baills va boshq. (2021) tadqiqotida qo'shiq tinglash va kuylash dastlabki talaffuzni yaxshilagan, lekin so'z ma'nosini eslab qolishda ustunlik bermagan. Werner (2020) shuningdek, kuylash qo'shimcha kognitiv yuk keltirib, matnni eslab qolishni pasaytirishi mumkin bo'lgan "kuylash narxi" (Racette & Peretz, 2007) farazini ko'rib chiqadi.

She'rlar bo'yicha esa dalillar biroz kamroq. Lekin she'rdan til o'qitishda foydalanish g'oyasi pedagogik adabiyotda anchadan beri mavjud (Tomlinson, 1986; Maley & Duff, 1989), empirik ishlardan biri – Vinyeta Muncunill (2025) tadqiqoti kattalar EFL o'quvchilari bilan o'tkazilgan: 12 ta so'z o'rganilgan, o'quvchilar natijasi yaxshilangan va ko'pchilik mashg'ulotni qiziqarli hamda foydali deb baholagan. Biroq muallifning o'zi nazorat guruhi yo'qligi va ba'zi so'zlarning ko'p ma'noliligi xulosalarni cheklashini ta'kidlagan.

MUHOKAMA

Topilmalar qo'shiqni lug'at o'rgatishning to'ldiruvchi vositasi sifatida ko'rish mumkinligini ko'rsatadi, ammo uni yagona usul deb bo'lmaydi. Katta umumiy effekt (Odo, 2022) va tasodifiy tinglashdan olingan kichik yutuq (Pavia 2019) bir-biriga zid emas: birinchisi qo'shiq sinfdagi o'qitish tarkibida, ikkinchisi esa faqat tinglash sharoitida o'lchangan. Demak, qo'shiqning kuchi tinglashning o'zida emas, balki uning atrofidagi tashkil etilgan faoliyatda bo'lishi ehtimoli yuqori. Bu Nation (2013) ta'kidlagan takrorlash va so'zga diqqat qaratish tamoyiliga mos keladi: qo'shiq o'quvchini bir matnga qayta-qayta qaytishga undaydi, takror esa

soʻzni mustahkamlaydi. Ludke va boshq. (2014) hamda Baills va boshq. (2021) natijalari birga oʻqilganda muhim farq koʻrinadi: kuylash iboraning shaklini va talaffuzini xotirada saqlashga yordam beradi, lekin soʻz maʼnosini oʻzlashtirish kafolatlanmaydi. Shuning uchun qoʻshiq bilan ishlashda maʼno ustida alohida ishlash zarur: tarjima, rasm, sinonim yoki kontekstli misol orqali.

Mavjud dalillardan yuqori sinf oʻquvchilari uchun quyidagi amaliy xulosalar kelib chiqadi:

1) Qoʻshiqni oʻquvchilar tushunadigan va maqsadli soʻzlar bir necha marta uchraydigan qilib tanlash lozim (Odo (2022) estrada qoʻshiqlari darslik qoʻshiqlaridan samaraliroq boʻlganini topgan).

2) Qoʻshiqni bir martalik mashgʻulot sifatida emas, bir necha marta tinglatib, takroriy ishlash samara beradi (Pavia 2019).

3) Tinglash, kuylash va matnni oʻqishni birga qoʻllash foydali (Pavia, 2023), ammo soʻz maʼnosi ustida alohida mashq oʻtkazish yanada samaraliroq boʻlishi mumkin (Baills 2021).

4) Qoʻshiqni boshqa mashqlar bilan birga qoʻllang, chunki u har doim ham universal vosita boʻla olmaydi (Werner, 2020).

5) Sheʼrdan foydalanganda ham xuddi shu asoslarga tayanish mumkin.

Shuni ham taʼkidlab oʻtish lozimki, mavjud tadqiqotlarning bir necha cheklovlari ham mavjud. Ular dizayni, davomiyligi va ishtirokchilari jihatidan bir xil emas; koʻpchiligi qisqa muddatli, baʼzilari kattalar bilan oʻtkazilgan, shuning uchun natijalarni bevosita oʻrta maktab oʻquvchilariga koʻchirish mumkin emas. Sheʼrlar boʻyicha esa nazorat guruhli, kechiktirilgan test oʻtkazilgan tadqiqotlar yetishmaydi. Bundan tashqari, qoʻshiq matnlari mualliflik huquqi bilan himoyalangan, shuning uchun darsda ularni qonuniy manbalardan tinglatib, topshiriqlarni oʻqituvchining oʻzi tayyorlagani maʼqul.

XULOSA

Demak, qoʻshiqlar ingliz tili lugʻatini oʻrgatishda samarali va qiziqarli vosita boʻlishi mumkin. Ularning taʼsiri asosan ijobiy, lekin lugʻat turi va oʻrganuvchilar yoshiga qarab farq qilishi mumkin. Shu bois takrorlash, matn bilan ishlash va maʼno ustida alohida mashqlar bilan birga qoʻllanganda yaxshiroq namoyon boʻladi. Sheʼrlarning lugʻatga taʼsiri ham ijobiy boʻlib, ularni qoʻshiq bilan bir qatorda qoʻshimcha material sifatida qoʻllash mumkin.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Baills, F., Zhang, Y., Cheng, Y., Bu, Y., & Prieto, P. (2021). Listening to songs and singing benefitted initial stages of second language pronunciation but

not recall of word meaning. *Language Learning*, 71(2), 369–413.
<https://doi.org/10.1111/lang.12442>

2. Ludke, K. M., Ferreira, F., & Overy, K. (2014). Singing can facilitate foreign language learning. *Memory & Cognition*, 42(1), 41–52.

3. Maley, A., & Duff, A. (1989). *The inward ear: Poetry in the language classroom*. Cambridge University Press.

4. Medina, S. L. (1993). The effect of music on second language vocabulary acquisition. *National Network for Early Language Learning*, 6(3), 1–8.

5. Nation, I. S. P. (2013). *Learning vocabulary in another language* (2nd ed.). Cambridge University Press.

6. Odo, D. M. (2022). Examining the influence of English songs on English L2 lexical learning: A quantitative meta-analytic review. *Language, Culture and Curriculum*. <https://doi.org/10.1080/07908318.2021.2022684>

7. Pavia, N. (2023). *The effects of song use on vocabulary learning: Studies of distribution of practice, modes of input, retrieval, and the input-output-input sequence of exposure* [Doctoral dissertation, Western University]. Electronic Thesis and Dissertation Repository, 9510. <https://ir.lib.uwo.ca/etd/9510>

8. Pavia, N., Webb, S., & Faez, F. (2019). Incidental vocabulary learning through listening to songs. *Studies in Second Language Acquisition*, 41(4), 745–768.

9. Racette, A., & Peretz, I. (2007). Learning lyrics: To sing or not to sing? *Memory & Cognition*, 35(2), 242–253.

10. Tomlinson, B. (1986). Using poetry with mixed ability language classes. *ELT Journal*, 40(1), 33–41.

11. Vinyeta Muncunill, P. (2025). *Poetry in EFL: A study of vocabulary acquisition through a poetry-based implementation* [Master's thesis, Universitat de Barcelona]. <https://hdl.handle.net/2445/222380>

12. Werner, V. (2020). “Song-advantage” or “cost of singing”? A research synthesis of classroom-based intervention studies applying lyrics-based language teaching (1972–2019). *Journal of Second Language Teaching & Research*, 8(1), 138–170.